

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ДО СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ОСОБИСТОСТІ**

Тарасюк Олег, аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0009-0001-7059-046X

E-mail: o.tarasiuk@advanq.com

У статті з'ясовано сутність соціально-правового захисту особистості як напряму професійної діяльності соціальних працівників.

Аналіз визначень поняття «соціально-правовий захист» засвідчив, що його трактують, насамперед, як політику і цілеспрямовані дії, а також кошти держави і суспільства, що забезпечують індивіду, соціальній групі, в цілому населенню комплексне, різнобічне вирішення різних проблем, обумовлених соціальними ризиками, які можуть призвести або вже призвели до повної або часткової втрати зазначеними суб'єктами можливостей реалізації прав, свобод і законних інтересів, економічної самостійності і соціального благополуччя, а також їх оптимального розвитку, відновлення або набуття.

Ключові слова: соціальний працівник, соціально-правовий захист особистості, підготовка майбутніх соціальних працівників, готовність майбутніх соціальних працівників до соціально-правового захисту особистості, теоретичний аналіз наукових джерел.

**THEORETICAL ASPECTS OF THE PROBLEM OF PROFESSIONAL
TRAINING OF FUTURE SOCIAL WORKERS
TOWARDS SOCIAL-LEGAL PROTECTION OF PERSONALITY**

Tarasiuk Oleh, Postgraduate student at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0009-0001-7059-046X

E-mail: o.tarasiuk@advanq.com

The article clarifies the essence of social and legal protection of the individual as a direction of professional activity of social workers.

An important stage of scientific research was the theoretical analysis of scientific sources, comparison, classification, generalization to clarify the content of key concepts of the study. Analysis of key concepts of the study will help to understand the conceptual essence of the problem, to outline the semantic space of the phenomenon under study. First of all, a theoretical generalization of research approaches to the definition of the concept of "social and legal protection of the individual" was carried out.

It was established that there is a diverse number of definitions of social protection in scientific sources. The multi-faceted analysis of the concept of "social and legal protection of the individual" is presented by scientists in two aspects: as a social category that is outside the legal sphere, and as a purely legal category.

The analysis of the definitions of the concept of "social and legal protection" has shown that it is interpreted, first of all, as a policy and targeted actions, as well as funds of the state and society, which provide an individual, a social group, and the population as a whole with a comprehensive, versatile solution to various problems caused by social risks that may lead or have already led to the complete or partial loss by the specified subjects of the opportunity to exercise rights, freedoms and

legitimate interests, economic independence and social well-being, as well as their optimal development, restoration or acquisition.

Professional training of future social workers for social and legal protection of the individual is the formation of a person as a person, the development of general and professional ethics and culture, professional competence, professional competencies, which is a prerequisite for effective future professional activity in the social protection system. The professional readiness of a future social worker for social and legal protection of the individual is a holistic state of the personality, which expresses the qualitative characteristics of its orientation, consciousness, professional position and image.

Promising for further scientific and practical explorations are the search and implementation of new approaches to the professional training of applicants for social and legal protection of the individual.

Key words: *social worker, social and legal protection of the individual, training of future social workers, readiness of future social workers for social and legal protection of the individual, theoretical analysis of scientific sources.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток професійних компетентностей у майбутніх соціальних працівників щодо соціально-правового захисту особистості є важливим завданням та метою освітніх програм, які реалізуються у закладах вищої освіти. Міжнародна федерація соціальних працівників (IFSW) акцентує увагу, що робота в соціальній сфері є діяльністю, яка вже за своїм визначенням покликана забезпечувати захист прав людини, оскільки в її основі лежить принцип неминущої цінності людського життя, а її головна мета полягає в створенні справедливих соціальних структур, здатних забезпечувати безпеку і розвиток людини без шкоди її гідності [10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-правовий захист є важливою складовою професійної діяльності майбутнього соціального працівника, про що свідчить зміст відповідних установчих документів, професійних стандартів. У наукових та теоретико-методологічних дослідженнях українських і зарубіжних авторів здійснено значний внесок у розробку теоретичних та методичних підходів до підготовки соціальних працівників, вивчення їх професійної компетентності та визначення шляхів її формування (Н. Бочарова, М. Довга, І. Ковчина, Н. Коляда, О. Кравченко, Н. Левченко, О. Лісовець, Г. Михайлишин, Ж. Петрочко, В. Поліщук, Т. Семигіна, Г. Слозанська, та ін.). Однак, нині залишається недостатньо дослідженим такий аспект, як професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до соціально-правового захисту особистості.

Мета статті – з'ясувати сутність соціально-правового захисту особистості як напряму професійної діяльності соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. Важливим етапом наукового дослідження став теоретичний аналіз наукових джерел, порівняння, класифікація, узагальнення для з'ясування змісту ключових понять дослідження. Аналіз ключових понять дослідження допоможе збагнути понятійну сутність проблеми, окреслити семантичний простір досліджуваного феномена. Насамперед, здійснено теоретичне узагальнення дослідницьких підходів до визначення поняття «соціально-правовий захист особистості».

Встановлено, що в наукових джерелах є різноманітна кількість визначень соціального захисту. Різноаспектний аналіз поняття «соціально-правовий захист особистості» науковці презентують у двох аспектах: як соціальної категорії, яка перебуває за межами правової сфери, і як суто юридичної категорії [1, с. 11].

До наукового обігу також було введено поняття «соціально-правовий механізм забезпечення прав людини» як самостійна наукова категорія, що інтегрує в собі філософські, етичні, соціальні, правові та інші ідеї, та підкреслює, що правовий механізм є частиною соціального і діє з ним у єдності; «Соціально-правовий механізм забезпечення

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

прав і свобод людини як систему засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, їх охорону, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури населення» (О. Скакун) [9, с. 190].

Поняття «соціально-правовий захист особистості» є одним із ключових для розуміння структури соціально-правової компетентності соціального працівника, що інтегрує в собі поняття «соціальний захист» і «правовий захист».

Насамперед, подаємо визначення, подане у Конституції України (ст. 46): «соціальний захист є право на забезпечення громадян у випадку втрати працездатності, годувальника, безробіття, старості та в інших випадках передбачених законодавством» [5].

Отже, аналіз визначень понять «правовий захист» засвідчив, що його трактують, насамперед, як юридичний процес – як систему взаємопов'язаних правових форм діяльності органів держави і громадських об'єднань; систему взаємопов'язаних, спеціально упорядкованих, послідовних операцій, підпорядкованих загальній меті, що призводять за допомогою відповідних прийомів і засобів до конкретного результату.

Наступним у семантичному ланцюзі дослідження є поняття «соціально-правовий захист». На основі аналізу наукових джерел, аналізу визначень понять «соціальний захист» та «правовий захист» з'ясовано, що переважна більшість авторів трактують його як інтегроване поняття (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення поняття «соціально-правовий захист»

№ з/п	Визначення	Автор
1.	«соціально-правовий захист – це 1) захист щодо створення і функціонування сімейних відносин; 2) захист щодо розвитку кожного з членів сімейних відносин; 3) захист щодо розвитку середовища сімейних відносин, де має панувати порядок та гармонія; 4) захист щодо надання соціальної допомоги та пенсійного забезпечення сім'ї у складних життєвих обставинах; 5) захист прав членів сім'ї, в кризовій ситуації» [7].	Г. Михайлишин
2.	«захист кризових груп населення, які, як правило, не мають змоги звертатися до юристів або правозахисників» [4].	І. Ковчина
3.	«єдність соціального і правового механізмів захисту для охорони, захисту, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури населення» [9].	О. Скакун
4.	«надання особистості можливості реалізації своїх прав завдяки створенню належних соціально прийнятних умов для життя при наявності правового підґрунтя для існування справедливих суспільних відносин [8].	Ж. Петрочко
5.	«система соціальних, правових та економічних заходів і гарантій, які реалізуються державними й недержавними організаціями, спрямованих на виявлення, попередження та нейтралізацію впливу на життєдіяльність людини негативних чинників (соціальних ризиків) з метою дотримання прав людини, забезпечення гідних умов і рівня життя кожного члена суспільства» [3, с. 297].	«Енциклопедія для фахівців соціальної сфери» (2012)

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

6.	«система заходів створених державою інститутів соціального захисту, спрямованих на забезпечення благополуччя кожного громадянина суспільства (в нашому випадку кожного члена сім'ї) у відповідних конкретних суспільних умовах, що склалися та здійснення регулювання даних відносин на основі створених законів» [2, с. 62].	М. Довга
7.	«соціально-правовий захист є різнорівневим та різновекторним комплексом дій із забезпечення прав та інтересів особистості. У загальному вигляді сучасну практику соціально-правового захисту в нашій державі видається можливим представити схематично як систему, що включає дві основні підсистеми (нормативну та інституційну) і здійснюється окремими суб'єктами (в т. ч., і соціальними) на різних рівнях через такі механізми захисту як нормативно-реалізаційний, контролюючий, превентивний, охоронно-захисний» [6, с. 147].	О. Лісовець

Отже, аналіз визначень поняття «соціально-правовий захист» засвідчив, що його трактують, насамперед, як політику і цілеспрямовані дії, а також кошти держави і суспільства, що забезпечують індивіду, соціальній групі, в цілому населенню комплексне, різнобічне вирішення різних проблем, обумовлених соціальними ризиками, які можуть призвести або вже призвели до повної або часткової втрати зазначеними суб'єктами можливостей реалізації прав, свобод і законних інтересів, економічної самостійності і соціального благополуччя, а також їх оптимального розвитку, відновлення або набуття.

На основі теоретичного аналізу різних підходів до визначень поняття «соціально-правовий захист» нам імпує визначення, запропоноване О. Лісовцем, який трактує соціально-правовий захист як «комплекс заходів з боку державних та недержавних соціальних інститутів щодо забезпечення оптимальних умов життя, задоволення потреб, можливості реалізації своїх прав особистості, різних соціальних категорій і груп» [6, с. 148].

Наступним ключовим у дослідженні є терміносполука «*підготовка майбутніх соціальних працівників*». Зупинимось на характеристиці основних понять, що є її складовими. Насамперед, поняття «*професійна підготовка*», потрактоване сучасними авторами по-різному: як інтегративний процес формування психологічної, теоретичної, практичної, методичної та фізичної підготовки; як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують можливість успішної праці за обраною професією; процес повідомлення учням відповідних знань і вмінь; та ін. Відповідно і зміст поняття «*підготовка майбутніх соціальних працівників*» науковці розглядають у різних аспектах – з точки зору її організаторів, здобувачів освіти, як результат професійної підготовки.

Аналіз ключових понять дослідження засвідчив, що поняття «*підготовка майбутніх соціальних працівників*» в наукових джерелах визначають у різних аспектах. У дослідженні ми підтримуємо комплексний підхід до трактування поняття *підготовка майбутніх соціальних працівників* як спеціально організованого та спрямованого процесу професійної підготовки майбутнього фахівця в умовах ЗВО.

Поняття «*підготовка майбутніх соціальних працівників*» науковці трактують через результат процесу – готовності її суб'єктів до професійної діяльності, зокрема, *готовності майбутніх соціальних працівників до соціально-правового захисту особистості*. Урахувавши різні трактування, специфіку соціальної роботи загалом та особливості

підготовки майбутнього соціального педагога, визначаємо готовність майбутніх соціальних працівників до соціально-правового захисту особистості як результат спеціальної професійної підготовки, особистісна якість людини, що постійно розвивається, відображає необхідний рівень знань, сформованості вмінь, стійку мотивацію до професійної діяльності у галузі соціальної роботи загалом та зокрема до соціально-правового захисту особистості з метою забезпечення оптимальних умов життя, задоволення потреб, можливості реалізації прав особистості, різних соціальних категорій і груп.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, проблема підготовки майбутніх соціальних працівників соціально-правового захисту особистості потребує вивчення в таких аспектах: методологічному, психолого-педагогічному, методичному. Визначені в дослідженні зміст та структурні компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний) є своєрідним орієнтиром, який актуалізує розроблення критеріально-діагностувального апарату дослідження з метою виявлення стану досліджуваної проблеми, а також пошуку і реалізації шляхів підвищення ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників соціально-правового захисту особистості.

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до соціально-правового захисту особистості є становленням як особистості, розвитком загальної і професійної етики та культури, фахової компетентності, професійних компетенцій, що є передумовою ефективної майбутньої професійної діяльності в системі соціального захисту. Професійна готовність майбутнього соціального працівника до соціально-правового захисту особистості є цілісним станом особистості, що виражає якісні характеристики її спрямованості, свідомості, професійної позиції та іміджу.

Перспективними для подальших наукових та практичних розвідок є пошук та реалізація нових підходів до професійної підготовки здобувачів до соціально-правового захисту особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочарова Н. В. Соціально-правовий механізм забезпечення прав людини: до питання про зміст та структуру поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 33 (1). С. 11–13.
2. Довга М. М. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з молодими сім'ями, що потребують правового забезпечення. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U102737> (дата запити: 10.09.2025)
3. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.
4. Ковчина І. М. Основи соціально-правового захисту особистості : навч.-метод. посіб. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 296 с.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96- ВР. Д
6. Лісовець О. В. Формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників : монографія / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2018. 344 с.
7. Михайлишин Г. Й., Довга М. М. Категорія соціально-правового захисту у соціальному забезпеченні сім'ї. *Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції. Тернопіль : СМП «ТАЙП», 2019. Ч. 2. С. 48–51.
8. Петрочко Ж. В. Основи соціально-правового захисту особистості: навч. посіб. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2009. 320 с.
9. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
10. International Federation Of Social Workers, IFSW. URL: <https://www.ifsw.org/social-work-action/> (дата запити: 16.09.2025)



REFERENCES

1. Bocharova N. V. Sotsialno-pravovyi mekhanizm zabezpechennia prav liudyny: do pytannia pro zmist ta strukturu poniattia. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pravo. 2015. Vyp. 33 (1). S. 11–13.
2. Dovha M. M. Profesiina pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv do roboty z molodymy simiamy, shcho potrebuiut pravovoho zabezpechennia. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0821U102737> (data zapytu: 10.09.2025)
3. Entsyklopediia dlia fakhivtsiv sotsialnoi sfery / za zah. red. prof. I. D. Zvierievoi. Kyiv ; Simferopol : Universum, 2012. 536 s.
4. Kovchyna I. M. Osnovy sotsialno-pravovoho zakhystu osobystosti : navch.-metod. posib. / Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 2011. 296 c.
5. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96- VR. D
6. Lisovets O. V. Formuvannia sotsialno-pravovoi kompetentnosti maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv : monohrafiia / Natsionalnyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova. Kyiv; Nizhyn : Vydavets PP Lysenko M. M., 2018. 344 s.
7. Mykhailyshyn H. Y., Dovha M. M. Katehoriia sotsialno-pravovoho zakhystu u sotsialnomu zabezpechenni simi. Rozvytok profesiinoi maisternosti pedahoha v umovakh novoi sotsiokulturnoi realnosti : zbirnyk materialiv II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Ternopil : SMP «TAIP», 2019. Ch. 2. S. 48–51.
8. Petrochko Zh. V. Osnovy sotsialno-pravovoho zakhystu osobystosti: navch. posib. K. : Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka, 2009. 320 c.
9. Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava : pidruchnyk / per. z ros. Kharkiv : Konsum, 2001. 656 s.
10. International Federation Of Social Workers, IFSW. URL: <https://www.ifsw.org/social-work-action/> (data zapytu: 16.09.2025)